

Recensioner

Doktorsavhandlingar i sociologi

**Tanya Jukkala, *Suicide in Russia: A macrosociological study.*
Uppsala Universitet, 2013**

Data from the World Health Organization for circa 2009 on the suicide rates of 106 nations determined that Russia ranked fourth in the world with a rate of 30.1/100,000 (Varnik 2012). However, there is relatively little work available in English on the epidemiology and etiology of suicide in Russia. Tanya Jukkala's dissertation provides a rigorous overview of suicide in Russia as well as several analytical chapters addressing how specific macro sociological factors affect Russian suicide trends. Much of her analysis is based on sources available only in Russian and other materials that are not easily accessible to most suicide researchers.

The introduction provides a rigorous history of the macrosociological approach to studying suicide from the early works of Durkheim and Masaryk through Halbwegs, Cavan, Sainsbury, Gibbs & Martin, Pope, Johnson, Pescosolido, Kposowa, Makinen, Neeleman, Norstrom, Stack and others. A table is presented which shows which tenets of the classic Durkheimian perspective have survived empirical tests (e.g., family integration as a protective factor) and which aspects need to be rejected or modified (e.g., the influence of alcohol on suicide rates) in light of the evidence in over 100 years.

The first analysis describes the historical development of Russian suicide trends over the longest time frame to date, 1870–2007. The suicide rate increased eleven fold. Much of this upward trend is interpreted using Durkheimian modernization arguments centered around processes such as urbanization, secularization, and industrialization. Several sub patterns are discussed included gender and age specific trends. For example, no convergence between male and female suicide rates could be found as is the case in some Western nations to coincide with enhanced female participation in the labor force. Unlike many Western nations, the latter was a strong cultural expectation under Soviet led regimes. Male suicide trends are related to a high rate of alcohol consumption. Many social facts concerning suicide are presented. For example, the Gorbachev anti alcohol campaign combined with the optimism of political thaw

marked by glasnost and perestroika was associated with a dramatic 40% drop in suicide during 1984–1986.

The dissertation turns to focus on the second issue, the role of age, period, and cohort effects (APC) on Russian suicide rates. In this innovative application of an APC model it is revealed that suicide rates in 1956–2005 are predicted by birth cohorts. For example, those who were born before 1931 tend to have higher suicide rates than those born after 1931. For example, the cohorts of younger persons have the advantage of growing up in the context of improving economic conditions. The process of modernization is viewed as more of shock to the older cohorts who experienced such processes as rural to urban migration than to younger birth cohorts who were born into urban environments.

The third analysis concerns the historical/cultural roots of the link between alcohol consumption (Vodka) and trends in suicide. The Russian drinking culture is marked by episodic heavy consumption during relatively short time frames (drinking to intoxication) referred to as a dry drinking culture. This is opposed to a wet drinking culture as in France where there is a high level of consumption that is not marked by drinking to intoxication (drinking every day with meals). Jukkala was able to dig old, once again, rather old data to assess if the relationship between alcohol and suicide changed in over a century, implying a change in cultural drinking patterns. A 10% change in alcohol consumption in Tsarist Russia (1870–1894) was associated with 3.5% rise in suicide, whereas a 10% change in alcohol consumption was associated with a 3.8% rise in suicide during 1956–2005. This suggests that there has been a continuity in the dry drinking culture in Russia over more than a century of time. Despite the many social and economic changes in Russia, the strength of the alcohol-suicide relationship remains unchanged. A fourth focused paper outlines a plan to apply the Luhmannian perspective to the problem of suicide: that suicide is the ultimate withdrawal from the process of communication

As is the case with any research, there are limitations. For example, the overview of suicide research in the introduction neglects research on imitation and suicide. Imitation was believed to be of little importance by Durkheim, but recent work from the 1970's and on has often supported apparent imitation effects on suicide from such sources as news paper stories about suicides of celebrities. However, if one desires an in-depth overview of Russian suicide trends, especially work on APC interpretations and alcohol-related explanations, and how the etiology of Russian suicide is both similar and different from that in the West, this dissertation is an excellent choice. The author is extremely thorough on the topics selected and is able to access the best available relevant archival data. Much of the latter is analyzed for the first time.

Steven Stack, fakultetsopponent

Referens

Varnik, P. (2012) "Suicide in the world". *International Journal of Environmental Research*. 9, 760–771.

Erik Löfmarck, *Den hand som föder dig: En studie av risk, mat och moderskap i Sverige och Polen*. Uppsala Universitet, 2014

Erik Löfmarck har skrivit en avhandling inom vad som blivit en ny bindestrecksso- ciologi, risk-sociologin. Avhandlingen ger en målande beskrivning av två nationella kontexter, Sverige och Polen, där de empiriska studierna om moderskap och mödrars syn på risker med mat till sina små barn samlats in. Avhandlingen inleds med en berättelse som tar sitt avstamp i Ulrich Becks risksamhälle om moderskapet på toppen av civilisationens vulkan och om de osinnliga risker en småbarnsmamma upplever och hanterar i vardagen.

Löfmarck har genomfört 20 intervjuer med högutbildade mödrar med barn i åld- rarna 6–18 månader boende i Stockholm respektive Warszawa, 10 i varje stad. Han motiverar valet av intervjuerpersoner med att (den högutbildade) medelklassen är indi- vidualiseringsbärare, ligger i ”framkant” vad gäller nutidsmänniskas förhållande till risk och menar i likhet med Bourdieu att medelklassen fungerar som smakdomare i sin vilja att skilja sig från massorna. De två geografiska lokaliteterna motiveras med att han vill jämföra riskkonstruktioner och riskhanteringsstrategier i två skilda kontexter.

Löfmarck formulerar en egen definition av risk som ”den krävande möjligheten att något önskat ska inträffa” vilket innebär att när risk konstruerats måste den han- teras. Förutom ”risk” är därför riskkonstruktion och riskhantering två centrala be- grepp vilka strukturerar den empiriska analysen och avhandlingens slutsatser. Efter definitionen av avhandlingens centrala begrepp presenteras olika teorier som ankny- ter till risk. Där det enligt Löfmarck saknas teoretiska byggstenar skapar han egna. Utgångspunkten i teoriavsnittet är det senmoderna samhället och dess risker, men Löfmarck går vidare och diskuterar den ontologiska tryggheten i senmoderniteten, expertberoendet, biomakt, sociala fakta liksom vardagsliv och rationalitet. Teorierna inte bara presenteras utan de granskas kritiskt och Löfmarck bidrar med egna tolk- ningar. Det görs dock ingen syntetisering utan teoriernas skilda perspektiv på världen och vetenskapen lämnas problematiserad.

I två kapitel beskriver därefter Löfmarck vad han kallar moderskapskontexter i Sverige och i Polen, och vad det innebär att bli mor. Det förstnämnda kontextuali- serar intervjuerpersonerna, empirin och därmed avhandlingen utifrån historia, politik och traditioner i de två länderna. Det senare är även det ett kontextualiserande kapitel men här börjar samtidigt empirin och intervjuerpersonerna att avtäckas. Löfmarck in- troducerar intervjuerpersonernas upplevelse av det ”ödesdigra ögonblick”, omvälvning- en att bli förälder, som fungerar som en ram i vilken riskkonstruktioner och riskhan- teringsstrategier kan förstås. Löfmarck menar att inträdandet i moderskapet innebär att den ontologiska tryggheten får sig en törn och att nyblivna mödrar därför är sär- skilt sensibla för risker. Mödrarnas egna associationer till risk presenteras och kanske något överraskande är det inte i första hand barnets väl och ve som intervjuerpersoner- nas tankar går till utan snarare till deras eget yrkesliv.

I ytterligare två kapitel presenterar och analyserar Löfmarck sin empiri. Det för- sta kapitlet analyserar hur risk om mat och ätande konstrueras. Fyra teman identifie-

ras i materialet: *Födointag*, att äta som en fysisk process och måltiderna som en social praktik, *experternas riskföda*, hur experter av olika slag definierar vilka livsmedel som anses riskabla, *socker*, ett specifikt livsmedel som framstår som den mest ”riskabla risken”, samt *industriprocessad mat*, halv- och helfabrikats näringsvärde men även normer om matlagning och den goda mamman. Utifrån analyserna av dessa teman drar Löfmarck slutsatsen att dessa riskkonstruktioner kan leda till tre fysiska och sociala konsekvenser. Nämligen *fysisk skada*, t.ex. av okända och riskabla tillsatser i mat, *social uteslutning eller stigmatisering*, t.ex. p.g.a. övervikt, och/eller *förlust av kontroll eller identitet*, t.ex. genom vad och hur man äter. I det efterföljande kapitlet analyseras intervjupersonernas strategier för att hantera riskerna med födan. Löfmarck identifierar, med hjälp av tidigare studier av coping, två olika typer av strategier. Den första benämns *praktisk strategi* och den innebär att man gör någon sorts av åtgärd eller agerar på något sätt som en konsekvens av riskkonstruktionen. Det kan vara en anpassning av vardagspraktiken genom att utesluta ett visst livsmedel från barnets kost eller att minska exponeringen t.ex. genom lördagsgodis. Den andra strategin benämns *kognitiv strategi* vilken innebär att man mentalt hanterar risken men inte fysiskt agerar. Det kan t.ex. ske genom att man väger en risk mot en annan, eller mot något som man själv värdesätter.

I det sista kapitlet diskuterar Löfmarck sina resultat och drar ett antal slutsatser. Löfmarck menar att dessa högutbildade medelklassmödrar har en reflexiv inställning till risk, deras sociala praktiker omprövas allt eftersom de får tillgång till ny information, information som de aktivt söker och kritiskt granskar, medvetna om dess provisoriska karaktär. De svenska mödrarna uppvisar högre tillit till myndigheter och olika typer av experter än de polska och kan på så sätt överlåta en del av riskhanteringsarbetet till experter. Det framträder också att mödrarna oavsett land anser sig ha det största ansvaret för barnen. De riskhanteringsstrategier som identifieras kan summeras som så att de hjälper mödrar att till viss del undvika risker, minska komplexiteten i riskhanteringen, konkretisera risker och sätta dem i perspektiv och eventuellt rekonstruera dem, och att ibland låta någon annan hantera risker. Slutsatsen blir därför att riskhantering i vardagen i stor utsträckning handlar om att kontrollera riskerna eftersom risker kräver att de hanteras vilket inte görs utan ansträngning.

Som alltid i en avhandling finns det delar som kanske tyckas saknas eller hade kunnat göras annorlunda. Jag tänker ta upp ett par exempel här. Sociologin brottas ständigt med avvägningar mellan olika subdisciplinära fält och hur avgränsningar dem emellan ska göras för att undvika avhandlingar som blir allt för spretiga eller ”all inclusive”. Löfmarck har i sin avhandling valt att avgränsa sig till ”risk och vardagsliv” och han betonar att det varken är en familjesociologisk eller mat/måltidsvetenskaplig studie. Visserligen är avgränsningar nödvändiga men det skapas en lucka när forskning om mat/föda/mathållning/utfordring lämnas därhän. Utan att gå djupare in i fältet hade det varit på sin plats att referera den forskning som gjorts i Sverige och internationellt när det gäller risk, mat och moderskap (t.ex. Anving 2012, Lupton 2000, 2012). Det går också att fundera över om det är möjligt att skriva om risk, mat och moderskap utan att problematisera kön och könsordningar? Det andra exemplet är

av motsatt karaktär och gäller valet, eller avsaknade av val, av teorier. Med det menar jag att avhandlingen tenderar att inkludera relativt många teoretiker och teorier med koppling till risk, Beck och Giddens har redan nämnts, men där finns även Douglas, Michael och Mead, liksom studier om bl.a. riskperception, mentala heuristiker och coping. Visserligen rör sig Löfmarck skickligt mellan teoriernas olika begreppsapparater; ifrågasätter, utvecklar och inkorporerar dem i analysen av empirin men det saknas en syntes och att Löfmarcks egen definition av risk och begreppsapparat relateras till de olika teoriernas begrepp, epistemologier och ontologier.

Detta sagt och sammanfattat, ”Den hand som föder dig” är en avhandling som på ett skickligt sätt avtäckar senmodernitetens riskpositioner, och trots att samhället och det sociala står i centrum för många av teorierna, återfinner vi det reflexiva subjektet i berättelserna som återges. Man kan se mödrarnas reflexivitet som ett motstånd både mot de krav som riskerna kräver att de ska hantera, och mot de styrningstekniker som de blir utsatta för som kvinnor och mödrar. Löfmarck är ständigt närvarande i texten utan att det blir påträngande eller pratigt. Han diskuterar, ifrågasätter och föreslår nya tolkningar och begrepp. Han är en kunnig och kreativ forskare med känsla för språket och sociologin.

Anna Olofsson, fakultetsopponent

Referenser

- Anving, T. (2012) *Måltidens paradoxer: Om klass och kön i vardagens familjepraktiker*. Lund: Lunds Universitet.
- Lupton, D. (2000) ”‘Where’s me dinner?’: Food preparation arrangements in rural Australian families”, *Journal of Sociology* 36(2)172–186.
- Lupton, D. (2012) ”‘The best thing for the baby’: Mothers’ concepts and experiences related to promoting their infants’ health and development”, *Health, Risk & Society* 13(7)637–651.

Goran Puaca, *Educational choices of the future: A sociological inquiry into micro-politics in education*. Göteborgs Universitet, 2013

I början av 1990-talet ägde det rum betydande förändringar och omstruktureringar i det svenska skolsystemet, inte minst betydde friskolereformen 1992 att allt mer fokus kom att riktas mot individens egna val vad gäller både utbildning, kurser och framtidsmöjligheter. Denna reform och utvecklingen mot allt mer betoning på individens val låg väl i linje med de politiska omstruktureringar och den nyliberala agenda som sedan dess har kommit att dominera synen på utvecklingen av centrala samhällsinstitutioner som till exempel skolan. Honnørsorden i detta nya skollandskap är: självansvar, anställningsbarhet, livslångt lärande och entreprenörskap.

Avhandlingen består av fyra artiklar och en kappa. Författarens ambition är att via

olika typer av empiriskt material göra nedslag i denna nya och komplexa sociala verklighet. Därför mixas också studier av statliga offentliga utredningar och policydokument med intervjumaterial. Teoretiskt hör denna avhandling hemma inom kritisk realism. Till denna epistemologiska och ontologiska bas fogas sedan en rad teoretiker/begrepp som fungerar i denna kontext, till exempel Pierre Bourdieus habitusbegrepp, Stephen Balls diskussioner om policy och kontroll och begreppet mikropolitik. Det empiriska materialet består av dokument, intervjuer, fokusgrupper och en mindre enkätundersökning.

I den första artikeln (publicerad i *The Journal of Critical Education*) analyseras vilken typ av önskvärt subjekt som träder fram i statliga utredningar med fokus på relationen mellan ekonomisk utveckling och drivkrafter för rationella utbildningsval. Analyserna visar att det man försöker att skapa och odla fram är ett effektivt, rationellt och målinriktat subjekt. De två nästkommande artiklarna är skrivna tillsammans med kollegan Adel Daoud. Det empiriska materialet består här av intervjuer, fokusgrupper och en mindre enkät med gymnasie studenter. Studenterna är hämtade dels från fordonsprogrammet, dels från ett samhällsvetenskapligt program. I artikel två, som är publicerad i *British Journal of Sociology of Education*, arbetar författarna relativt okonventionellt. Istället för att presentera den teori som ska användas för att tolka materialet, får vi ta del av grundbultarna i *Rational choice theory (RCT)*. Detta är – förstår man snart – uppenbarligen en teori som författarna är relativt skeptiska till. Genom att presentera vissa centrala antaganden i RCT och sedan använda det empiriska materialet för att visa att ungdomarna inte alls agerar rationellt och att deras preferenser inte alls är ordnade i logiska hierarkier, ”falsifierar” de på sätt och vis också teorin. Artikeln är spännande, inte minst då författarna använder lite udda metodkombinationer för att svara på sina frågeställningar. Med hjälp av resultaten från enkäten och intervjuerna argumenterar sedan författarna för en mer komplex förståelse för hur individer navigerar i det samtida skollandskapet. De menar dessutom att vi rent teoretiskt måste skapa en fördjupad förståelse för de ibland ambivalenta och motsägelsefulla vägar på vilka individers val och handlande utvecklas. Artikel tre (publicerad i *Pedagogisk forskning i Sverige*) följer upp en hel av resonemangen från artikel två, men här riktas större fokus på elevernas berättelser och på det författarna kallar viljeformation, ett begrepp med en doft från tidigt 1900-tal. Resultaten är inte helt förvånande. Ungdomarna på fordonsprogrammet anpassar sig successivt till branschens krav på arbetskraft och på hur denna bör utformas för att passa in i dagens arbetsliv. Samhällsvetarna utvecklar ett mer individualiserat och reflexivt förhållningssätt till studierna och framtiden. Tolkat utifrån Bourdieu faller detta mönster logiskt ut i ett klassrelaterat förhållningssätt till studier och framtid. I den fjärde artikeln, som är insänd till *London Review of Education*, flyttas fokus mot högskolestudenter. Denna studie bygger på en enkät och gruppintervjuer med studenter på personalvetarprogrammet. Studien följer till viss del receptet från övriga artiklar i avhandlingen. Resultatet i denna artikel är lite oklarare än i de övriga bidragen i avhandlingen. Resonemangen om studenternas val och sätt att kryssa fram i utbildningslandskapet är trevande och här blir det inte lika lätt att skilja ut klass- eller för den delen köns-

ter. Överhuvudtaget saknas dessutom analyser av just kön i avhandlingen, trots att det finns en del öppningar för en sådan analys.

Detta är en ambitiös avhandling. Den skiljer sig lite från många andra avhandlingar i det utbildningsvetenskapliga fältet, inte minst genom att den är relativt teoritung. Det finns mycket att sätta på plussidan. Författaren lyckas på ett kreativt sätt förena olika teoretiska begreppsapparater. Med en grund i kritisk realism, rör han sig med lätthet mot andra typer av teorier och begreppsapparater. De flesta kombinationer fungerar och klingar väl med det grundläggande vetenskapsteoretiska synsättet. Samtidigt går det inte att komma ifrån att vissa av grundantagandena i den kritiska realismen är svårsmälta. Grundantagandena om generativa mekanismer, kausalitet och det realistiska, går förstås inte att undersöka, testa, falsifiera, utan de måste godtas som epistemologiska och ontologiska utgångspunkter. Här finns det faktiskt en hel del paralleller med den diskursteori som utvecklats av Chantal Mouffe och Ernesto Laclau. Även här finns det vissa grundantaganden, som man bara måste köpa om man vill placera sin studie inom denna form av samhällsontologi. Avhandlingen är också lite experimentell vad gäller metodval. Användandet av mikroenkäter, med ganska få respondenter, är lite udda. Samtidigt visar det sig att det går att utvinna en del information ur dessa enkäter. Detta tillvägagångssätt får nästan en pseudo-experimentell karaktär. Genom att tvinga in respondenterna i vissa valsituationer, får man också användbar information, som går att använda för att konfrontera RCT. Vidare ger de fyra artiklarna sammantaget ett intressant bidrag till hur omstruktureringar i utbildningssystem, policy, reformer och andra väsentliga förändringar kan tänkas påverka unga människors sätt att navigera fram i detta nya utbildnings- och framtidslandskap.

Sammantaget ger denna avhandling ett viktigt bidrag till den utbildningsvetenskapliga och sociologiska analysen av hur strukturella förändringar av utbildningssystemet också leder till att unga människor utvecklar nya strategier för att ta sig fram och hitta sin plats i dagens samhälle. Avhandlingen öppnar för vidare forskning inom ett spännande fält. Genom sin teoretiska och metodologiska ansats och fantasi, lyckas författaren ge oss en stimulerande och berikande läsning. Vissa läsare kan uppleva de tunga teoretiska och vetenskapsteoretiska resonemangen som överlastade, men om man bortser från det vanliga misstaget i många avhandlingar att presentera allt för många begrepp, som inte alltid kommer till sin rätt, lyfter texten ändå tillräckligt många gånger för att skapa en läsoplevelse som gör denna avhandling väl värd att läsa och studera.

Thomas Johansson, fakultetsopponent

Övriga recensioner

Natalie Boero, *Killer fat: Media, medicine and morals in the american "obesity epidemic"*. Rutgers University Press, 2012

Huvudtemat i sociologen Natalie Boeros *Killer Fat* löper kring argumentet att fetman – människors ökande kroppsvikt – idag hanteras som en "postmodern epidemi". Boero beskriver en allt tydligare medikalisering av den feta kroppen där forskare och myndigheter i årtionden har applicerat ett medicinskt ramverk på ett fenomen som inte är medicinskt i grunden. Ett av kännetecknen för en postmodern epidemi, är att inga medicinskt underbyggda interventioner resulterat i några bestående lösningar.

En konsekvens av medikaliseringen, skriver Boero, är att den avpolitiserar och individualiserar sociala problem. En medikalisering som är *av godo* skall delvis frigöra individen från moraliskt ansvar genom att tillerkänna individen en viss maktlöshet över tillståndet. En medicinsk profession tar då över med både tid, rum och expertis och detta bekostas av det gemensamma samhället. Detta frigörande av ansvar, menar Boero, har dock inte inträffat i fetmans fall.

Viktigt i fallet med den postmoderna fetmaepidemin är att den sammanträffar med en nyliberal ordning där problem som anses gå att åtgärda, skall åtgärdas av individerna själva. Eftersom endast ett av tjugo bantningsförsök hos tjocka individer leder till bestående viktnedgång, så skapas "misslyckade människor". Därmed har stigmatiseringen ökat och spätt på fetmans sociala problematik. Denna "röda tråd" mellan den strukturella, negativa framställningen av fetma ända in i den feta individens skam och skuld känslor skildrar Natalie Boero i fyra studier genom boken.

Med en textanalys av tre Amerikanska hälsoprogram visar Boero i den första studien hur själva epidemitänkandet kring kroppsvikt växte fram via en komplex växelverkan mellan olika aktörer och motaktörer på en marknad vidöppen att exploatera utifrån ett nyvaknat intresse för folkhälsa. Hon redogör för de två händelser som haft störst betydelse för att detta skedde.

Den första var när the National Institute of Health sänkte gränsen för övervikt från ett BMI på 30 till 25. Detta innebar att 30 miljoner amerikaner blev "sjuka" över en natt då de gick från "normalviktiga" till "överviktiga." Den andra händelsen var då fetman blev "framflyttad" som huvudsaklig orsak till alla de andra så kallade välfärdsjukdomarna *trots* att forskning enbart hade påvisat associationer dem emellan.

I sin andra studie utforskar Boero 751 artiklar om fetma skrivna under 10 år i inflytelserika the *New York Times*. Övertygande visar hon hur dessa artiklar lyckats med tre saker: att förstärka idén om det individuella ansvaret för folkets hälsa, att bekräfta de negativa fördomar som redan fanns om tjocka personer samt att rikta uppmärksamheten bort från strukturella orsaker till ojämlikheter i hälsa.

Den fetmapanik som dessa artiklar skapar skyddar, menar Boero, fetmaforskare från granskning, då intresset istället riktas mot de interventioner som bygger på dessa

forskningsresultat. Boero går längre än så och argumenterar för att medikaliseringen inte bara tagit över en *annan* kunskapstradition när det gäller kroppen utan att fetmapaniken speglar en moral som förstärkts genom att göras till medicinsk vetenskap med hjälp av media.

Med den tredje artikeln förflyttar sig Boero från diskurs- och framställningsnivån till levda erfarenheter hos tjocka kvinnor. Här har Boero samtalat med kvinnliga medlemmar i viktklubbarna *Weight Watchers* och *Overeaters Anonymous* och fångar in en spännande skillnad rörande hur kvinnorna i respektive viktklubb förklarar sig själva utifrån två helt skilda ideologier.

Medlemmarna i *Weight Watchers* uppmantras att betrakta sig själva som normativt patologiska. Här ses överätande och fetma som en normal hotande del av den kvinnliga existensen. Därmed läggs fokus på att rationalisera ätandeprocessen och på det viset normalisera kvinnornas subjektivitet. Inom *Overeaters Anonymous* försöker man inte alls normalisera – där är överätandet och fetman en abnormalitet, ett sjukligt beroendetillstånd som enbart kan bemötas med avhållsamhet. Här mäts framgången i hur länge man lyckas avhålla sig från att äta – för ”sjukdomen” i sig går inte att bota.

I den sista studien djupintervjuar Boero fyrtio kvinnor om deras val att genomgå en magsäckoperation för att gå ned i vikt. Allt de ville var att få känna sig normala, berättade de. Visst, de hade tagit del av läkarnas och medias framställningar av fetman som en sjukdom men ingen av kvinnorna valde att göra ingreppet av den anledningen. Faktum var, berättade kvinnorna, att kirurgerna, i motsats till andra läkare framhöll just stigmat som huvudskäl till att opereras. Dessutom sa inte kirurgerna till kvinnorna att de var lata eller saknade motivation så som andra vårdgivare påstått. Detta fick kvinnorna att känna att det var första gången som sjukvården *förstod* deras liv vilket i sig avsevärt ökade förtroendet för dessa operationer.

I de fall där operationen misslyckats så beskyllde inte kvinnorna operationen för detta. Misslyckandet tog de på sig själva. Detta menar Boero var intressant eftersom trots att kirurgerna försäkrat kvinnorna att det inte var brist på motivation som gjort dem tjocka så var det exakt detta som kvinnorna anklagade sig själva för då viktneidgången efter operationen inte infann sig. Kvinnorna berättade vidare att de numera var tvungna att banta konstant för att hålla vikten nere och sammantaget ställer Boero frågan om dessa magsäckoperationer snarare skall liknas vid en kirurgiskt framvingad ätstörning än ett botemedel mot fetma.

Boero säger sig ha arbetat fram en *del* av en fetmans genealogi i *Killer Fat*. Jag anser snarare att hon mer än någon lyckats skissa fetmahanteringens förödande utbredning och konsekvenser. Hon rör sig lätt mellan diskurs- och erfarenhetsnivå vilket gör att boken lämnar ett vidöppet forskningsfält framför sig, ett fält som vänder sig från det patologiska fetmatänket till besinning och till idéer om människovärde och strukturellt ansvar. Natalie Boero skriver själv: ”att studera fetmaepidemin gläntar på fönstret till hur sociala problem, hälsa och sjukdom konstrueras och i förlängningen även hur vad som är normalt avgörs” (15).

Boero efterfrågar slutligen en skarpare utmanande kritik av en medikalisering som än så länge gjort mer skada än nytta. Som läsare – och socialforskare – drar jag stora

växlar på detta och föreslår att fetmahanteringen gränsar till ett välviljans förtryck. Jag menar att en sådan ansats som Boero skisserar utgör en betydligt bättre grund för ny kunskap om kroppsform än något nytt hälsoimperativ.

Susanne Brandheim, Karlstads Universitet

Rolf Å. Gustafsson, *Politisk styrning och demokrati*. Daidalos, 2011

Rolf Å. Gustafsson presenterar en kort, men rik historisk sammanställning av idéer, teorier och utvecklingstendenser om förhållandet mellan politik och förvaltning. Utgångspunkten för hans framställning är den nutida diskussionen om New Public Management (NPM), en diskussion som han avser att vidga och bredda med historiska exempel och idéer. Huvudteman i boken är utvecklingen av offentlig arbetsgivarpolitik, som enligt honom och många statsvetare innebär (ofta outtalade) makt- och styrningsambitioner. Han presenterar framväxten av arbetsgivarpolitik i förhållande till framväxten av den moderna staten och välfärdsstaten. Ett särskilt fokus läggs på utvecklingen i Tyskland och Sverige, som vidgas med utblickar till USA och Storbritannien. Den arbetsgivarpolitik som underliggör New Public Management ser han som ett sista steg i en utveckling som kan tillbakaföras till framväxten av den moderna statsadministrationen i Tyskland och Webers idéer av vad som kännetecknar en modern byråkrati.

Gustafssons ambition är att ”väcka en icke-fråga till liv: Hur politisk styrning av samhällets medborgare via offentliga arbetsgivarverksamheter skulle kunna demokratiseras”(s.7). Hans kritik riktar sig mot den gängse uppfattningen att det finns/borde finnas en strikt skiljelinje mellan politik å ena sidan och förvaltningen å andra sidan, en uppfattning som baseras på den dominerande syn på modernt byråkrati som präglades av Max Weber. Gustafsson ställer vad han kallar för den weberianska idén av offentligt förvaltning, ”implementeringsmaskinen”, mot historiska exempel på och idéer om andra former för att organisera offentligt förvaltning. Om jag tolkar Gustafsson rätt, så önskar han för de offentliga anställdas och demokratins skull att det skulle finnas ett alternativ till ”implementeringsmaskinen”, ett alternativ som präglas i större utsträckning av exempelvis kollegialt styre, professionalitet och förespråkandet för klienterna. Han reser frågan om en ”implementeringsmaskin” är en lämplig förvaltningsmodell för nutida demokratiska välfärdsstater och efterlyser en modell som kombinerar demokratisk styrning *av* offentlig förvaltning med demokrati *inom* förvaltningen.

Gustafsson presenterar inget eget svar på hur han anser att arbetsgivarpolitik skulle gestaltas och hur arbetsgivarens demokratiska dilemma kunde lösas. Vidare presenteras inga direkta argument eller nutida exempel, varför en demokratisering *inom* förvaltningen skulle vara nödvändig ur ett bredare demokratiteoretiskt, samhälleligt perspektiv. För det finns det endast allmänt hållna argument samt historiska exempel, som dock inte anses vara tillräckligt demokratiska av Gustafsson själva för att

betraktas som verkliga alternativ (byråkraternas inflytande i Tyskland under första hälften av 1800-talet). I det avseende förblir boken otillfredsställande. Överlag bjuder Gustafsson dock på en informationsrik historisk resa och intressanta infallsvinklar på Webers byråkratytipisering.

I kapitel 1 till 3 utvecklar Gustafsson bokens frågeställning om arbetsgivarpolitikens förändring och implikationer avseende förhållandet mellan politik och administration. Här introduceras även den idag dominerande Weber-inspirerade synen på förvaltningen, som sedan sammanfattas tillspetsat avseende arbetsgivarpolitiska implikationer i kapitel 5. Kapitel 4, 6, 7 och 8 innehåller mest (idé-) historiska beskrivningar av utvecklingen i Preussen/Tyskland, USA, Sverige och Storbritannien.

I kapitel 1 närmar sig Gustafsson frågeställning utifrån den nutida diskussionen om förvaltningen och NPM. Här presenteras som historisk bakgrund utvecklingen av arbetsgivarpolitik i Sverige, som mynnade ut i bland annat NPM-inspirerade individuella lönesättningar och verksförordningen från 1995. Den nutida officiella synen i Sverige på administrationen anses vara att administrationen är strikt skild från politiska och demokratiska aspekter.

I kapitel 2 till 4 karakteriseras den gängse weber-inspirerade synen på vad en modern byråkrati innebär: en ovanifrån styrd och effektiv ”implementeringsmaskin”, inom vilka de anställda i förvaltningen ska utföra ledningens beslut utan förvrängning. De anställda är juridiskt skolade och arbetsuppgifterna är begränsade till en legal-rationell tillämpning av lagar. De anställdas egen kunskap och egna värderingar ska inte influera tillämpningen. Hierarkisk efterlevnad av regler ska utesluta kollegial diskussion och deliberation. Innehållet av dessa beslut är irrelevant för modellen: skillnader mellan demokratiska och autokratiska beslut och skillnader mellan privata och offentliga organisationer spelar ingen roll. I detta avseende finns det en samsyn mellan den weber-inspirerade byråkratsynen och den som kännetecknar NPM-perspektiv enligt Gustafsson.

I kapitel 5 sammanfattar Gustafsson de arbetsgivarpolitiska implikationer av ”implementeringsmaskinen” för de anställda, som han anser mynna ut i en ”friktionsfri underordning”. Han ser fyra sammanvävda komponenter: *Personalens beroendeställning* utgörs av att de inte äger produktionsmedlen för sitt arbete samt att de utsätts av centraliserad kontroll uppifrån. Därmed blir de anställda beroende av sin arbetsgivare såsom löntagare i privata anställningar. *Arbetsgivarens implicita äganderätt* går även utöver det direkta ägandet: genom monopol på vissa arbeten samt säljanderätten av dessa kan arbetsgivaren utöver kontroll över marknaden för dessa. Dessa arbetsförhållanden leder till *personalens försiktighet*. Arbetsmotivationen hos de anställda anses vara endast av monetär art. I de fall det förekommer garantier på livstidsanställningar ska de endast säkerställa ett objektivt utförande av uppgifter. Det som saknas i den weberianska modellen är enligt Gustafsson föreställningen av att arbetstagare följer egna idéer, värderingar, kunnande bortom monetära intressen. Vidare saknas hos Weber en reflektion över att livstidsanställningar kunde frigöra ”kreativitet” och ”egna ställningstaganden” gentemot arbetsgivaren. *Personalens individualisering/isolering* härleds ur Webers beskrivning av hur en modern förvaltning anses vara mest ef-

fektivt organiserad: strikt hierarkisk med tydlig uppdelade och angivna arbetsuppgifter. Det som Gustafsson saknar hos Weber är idén samt diskussionen om eventuella fördelar med kollegialt styre och resonemang de anställda sinsemellan.

Gustafsson ifrågasätter om den weberianska modellen kan anses vara rimlig och önskvärd mot bakgrunden av den historiska utvecklingen i Preussen/Tyskland, USA, Sverige och Storbritannien i kapitel 4, 6 och 7.

I kapitel 4 belyses framväxten av förvaltning och arbetsgivarpolitik i Preussen/Tyskland från cirka 1700-talet fram tills 1900-talet. Här lyfter Gustafsson fram att innehållet av administrationens arbetsuppgifter samt styrningen av administrationen ändrades stegvis. Det som är kanske mest ”avvikande” från den weberianska synen är administrationen under 1800-talet första hälft. Enligt Gustafsson var administratörerna här snarare intellektuella samhällsreformatörer och välfärdsbyggare, som avsåg att modernisera samhället (dock utan att demokratisera det). Till utbildningen var dessa administratörer kameralister, dvs. ekonomer och samhällsvetare, och inte endast jurister. Administratörer styrde i en större utsträckning sin egen verksamhet och därmed även landets politik utan inblandning av politikerna/monarken. Vidare fick administratörerna säkrade livstidsanställningar genom Allgemeines Landrecht 1794. Det var först under andra hälften av 1800-talet som administrationen i Preussen/Tyskland blev allt mer juridifierad och kollegiestyret ersattes med mer hierarkisk, tillämpningsorienterad styrning, det så kallade byråsystemet. Dessa ändringar avsåg att utöka den politiska kontrollen av administrationen. Vidare introducerades även personkontroller i form av inspektion och uppförandeprotokoll över de anställda.

Gustafsson lyfter fram att Webers byråkratiidealtypus kan anses vara modellerad efter den senare formen av den tyska administrationen och bortser från tidigare former av kollegialt styrd administration med anställda som hade bredare utbildningar och uppgifter. Han ifrågasätter om Webers idealtypus kan anses vara en rimlig modell för moderna välfärdsadministratörer, som oftast inte får tydliga arbetsuppgifter, utan uppgifter som måste anpassas till olika situationer (se även Rothstein).

I kapitel 6 vänder Gustafsson blicken mot USA, där den administrativa utvecklingen av centralstaten till skillnad från hur det var i Tyskland, kom efter demokratiseringen och ekonomisk marknadisering. Här kretsade diskussionen om administrationens roll snarare omkring frågan hur den amerikanska administrationen kunde reformeras så att den blir skyddad från partitaktiska utspel. Administratörerna ansågs vara väktare av ”det allmänna intresset” på grund av deras kompetens. Woodrow Wilson var en aktiv förespråkare för ett starkare inflytande från professionella administratörer. Diskussionen om den allt för svaga administrationen fortsatte enligt Gustafsson också under senare decennier (t.ex. Waldo), men ledde i praktiken inte till större reformer.

Även i kapitel 7 lyfter Gustafsson fram konkurrerande idéer om administrationens roll, denna gång med exempel från Storbritannien. Här nämns L. T. Hobhouse, knuten till London School of Economics and Political Science, som en förespråkare för en rörelseanknuten administration, baserad på fackföreningar, kooperativ och kommunsocialism. Skälen för en rörelseburen administration är för Hobhouse enligt Gus-

tafsson att han såg innehållet och normskapande aspekter i politiken som centrala till skillnad från Webers rena maktperspektiv på politik (här förs tanken till olika former av korporatistiska arrangemang).

Resten av kapitel 7 behandlar den svenska diskussionen om administrationens utformning. Här konstaterar Gustafsson att det redan tidigt fanns starka röster för en weberiansk inspirerad syn på administrationen, dvs. nödvändigheten av en starkare politisk kontroll (t.ex. Hedin, Schotte, Kjellén).

Gustafsson avslutar boken med en kort schematisk sammanfattning av den historiska utvecklingen av administrationen i de nämnda länder (kapitel 8).

Styrkan i boken ligger i det rika idéhistoriska materialet, som Gustafsson lyckas att fånga på ett överskådligt sätt. Den historiska resan hålls spännande med hjälp av en intressant parallellt gående diskussion av Webers byråkratiidealtypus, som reser många invändningar mot Weber. Frågan om demokratiseringen *inom* administrationen och ett möjligt sätt att kombinera det med demokratisk styrning av administrationen förblir dock en öppen fråga.

Ingrid Grosse, Högskolan Dalarna